

George Bataille

Az álarc

Azon rejtélyek sorában, melyeket egy rövid élet mindónknek felkínál, talán az *álarcok* jelenléte a leginkább zavarral és értelemmel teljes. Semmi sem *emberi* az érthetetlen világban, kivéve a meztelen arcokat: ez az egyetlen ablak, amely nyitva áll az idegen vagy ellenséges megjelenések kháoszában. Az ember csak abban a pillanatban lép ki az elviselhetetlen magányból, amikor a hozzá hasonló lények egyikének arca kiemelkedik minden egyéb ürességéből. Az álarc azonban visszaszolgáltatja őt egy még félelmetesebb magánynak: ugyanis jelenléte azt jelenti, hogy éppen az, ami rendszeren bizonyosságot ad, hirtelen a rettenet valamiféle homályos akarásával lesz teljes, amikor az, ami emberi, álarc mögé rejtőzött, nincs már jelen egyéb, mint az animalitás és a halál.

A maskaradé azzá a komédiává fokozódhat le, amelyet az emberek egymással játszanak. Ez azt jelenti, hogy a reflexió és a megszokás teszi, hogy az álarcok elvesztik a „pavor nocturnus” hatalmát, amely pedig eredendően hozzájuk tartozott. Mindazonáltal ez a lefokozódás sohasem megy addig, hogy a régi rettenet ne lehetne többé megjeleníthető. Mindannyiunk számára gyermeki formában valamely álarc rettegéssel sújtó jelentése a tudat egy rejtett régiójában még mindig eleven. Mi sem természetesebb, mint hogy a jelentés elsikkad, annak mértéke szerint, ahogyan az egyéni értelem fejlődése *humanizálja* a világot, mégpedig úgy, hogy alakjait előre láthatóvá teszi. Az a sötétlő kháosz azonban, amely a gyermeki képzetek hátterét képezi, nem kevésbé megvetendő képzet, mint a könyvek civilizált világa. Márpedig az *álarc* még rendelkezik azzal az erővel, mellyel megjelenhet az unalom ezen világos és megnyugtató világának küszöbén mint a kháosz sötétlő megtestesülése (1).

Ha pedig most odaállok, hogy önmagam számára képzetet alkossak az álarc-ról, egészen addig, hogy engedek gyermeki naivitásomnak – és ezt nem tettetve teszem, hanem mély egzaltáció érzése által támogatva –, akkor ebben a jelenlétben sokkal többet kell fölismernem, mint a kháosz egyszerű ellenségességét. Ugyanis AZ ÁLARC A TESTTÉ LETT KHÁOSZ. Jelen van előttem mint hasonló, és ez a hasonló, amely rám mered, fölvette magába saját halálom arcát és alakját: ezen jelenlét által a kháosz immár nem az ember számára idegen természet, hanem az ember maga, aki fájdalom és öröme által megeleveníti azt, ami lerombolja őt. Az ember behajlítva az ezen kháosz által való birtokoltatásába, mely az ő megsemmisülése és elrohadása, megszállottja lesz egy démonnak, mely megtestesíti a természet azon intencióját, hogy meghalassa és elrothassa őt. Az, ami szünetlenül közöltetik arctól arcig, az az emberi élet számára oly becses, oly bizonyosságot adó, mint a fény. Amikor a közlekedés megszakad egy brutális döntés ténye által, amikor az arc az álarc által visszaadatik az éjszakának, az ember immár nem egyéb, mint az ember számára ellenséges természet, és az ellenséges természetet az álarcot öltött ember alattomos szenvedélye teljes egészében uralja és mozgatja.

Nincs még egy leképezés, mely ennél ellentéteesebb volna a tudományéval. Mivel a tudomány minden lehetséges megjelenésből az ember értelme számára

konformis valóságot alkot, az álarc nem kevésbé határozottan nem vegyíti össze a világot és az élő embert, hanem valamely embernek a világban való jelenlétéből a vad természet kifejezését alkotja meg, miközben az ég és a föld szféráit szenvedő vagy boldogan kegyetlen étellel eleveníti meg. Valójában az álarc inkább istenivé emeli, mintsem humanizálja a világot. Ugyanis a jelenlét, melyet bevezet a világba, immár nem a bölcs megnyugtató jelenléte: a természetes animalitás mélységeiből megszületett isteni erő válik nyilvánvalóvá, amikor az álarc támad. A normák és a szabályok, a társadalmi élet vagy a természet törvényei nem vetik maguknak alá sem az álarcot, sem az istent (2). Ezen szent alakzatok hevét, animalitását és „aszociális mivoltát” éppoly erősen megjelöli egy, a moralitással szolidáris Isten jósága, mint a jóságot vagy a dolgok intellektuális karakterét. Az azonban, ezen emberi természetben rejlő vad rombolást – amely sajátjaként hozzátartozik az isteni természethez – fölfedi az állat és az álarc, s elfátyolozva jelen van abban a tiszteltre méltó képben, amelynek Pascal megvetése a „filozófusok Istene” nevet adta.

Amit a *nyílt* arcok megegyezése közvetít, az a föld fényteli felszínén megállapított, emberek közötti rend. Amikor azonban az arc bezárul és álarcokkal fedik be, megszűnik az állandóság és a szilárd talaj. Az arc a bizonytalanságot közvetíti és hirtelen, előreláthatatlan változások fenyegetését, olyan változásoké, melyeket éppoly lehetetlen elviselni, mint a halált. Berobbanása a világba elszabadítja azt, amit láncba vertek az állandóság és a rend fönntartása végett. Ha magunk számára szigorúan világossá akarjuk tenni éjszaka és nappal ezen halálos szembenállását, azokból az elemekből kell kiindulnunk, melyeket a tudomány szemlél. Mindig eredményekről van szó, melyek vég nélkül előre láthatók és ismételhetők: ezáltal szubsztanciális jellegre vergődnek, és immár nem függenek az időtől. Mindig mód van rá, hogy valamely testet újra és újra kitegyünk a szabadesésnek és előre megmondjuk a gyorsulását. Ezzel szemben lehetetlen az időn kívülre írunk egy olyan változást, mint a halál, mely egyszer s mindenkorra történik meg. A szabadesés az örökkévalóság jegyeivel rendelkezik, vagy legalábbis igényt tarthat rájuk; ezzel szemben bármely lény halála napvilágra tárja az idő jegyeit, mely időnek minden pillanata a semmibe veti vissza a megelőzőt. Az idő nem semmisíti meg a szabadesést, mely tőle idegen marad; de igenis lerombolja, megsemmisíti a halandó lényeket, akik uralma alá tartoznak. Márpedig a *nyílt* és „közlésre kész” arc egyik embertől a másikig juttatja azt a tudatot, hogy az emberi élet a társadalom rendjében éppoly szubsztanciális, éppoly igaz, mint a szilárd testek örök szabadesése: így ez a *homo sapiens* arca, aki elégséges mértékig birtokában van a maga tudományának. De egyetlen álarc elegendő, hogy visszavesse ezt a *homo sapienst* egy világba, melyről nem tud semmit, mivel ez a világ az idő és annak heves és előre nem látható természetével rendelkezik. Az idő teszi, hogy az örök aggastyán belép önnön éjszakája szüntelenül megszülető kháoszába. Az idő testet ölt a szerelmes, fiatal és *álarcot viselő* férfiban. A zuhatagokkal teli élet visszaküldi a *homo sapienst* a társadalmi szerződések laposságához: a *homo tragicus* egyedül garázdálkodik egy olyan *történelem* megsemmisítés- és halálos pusztítás-zajában, mely *történelemről* nem tudni semmit, mivel belőle csak egy örökre eltemetett, örökre hiábavaló múlt ismerhető meg.

Abban a mértékben, ahogyan az élet tudat, abban a mértékben inkább kérdés, mint válasz. Micsoda a természet? A világ? És micsoda az idő, amely

kivetíti őket csillapíthatatlan előrezuhanásában? És micsoda hát ő maga, ez az ember, akit saját élete kérdőre von? Azok az állítások, melyeket az egymásra sorjázó századok válaszként nyújtottak erre a kérdésre, fölhalmozódtak és megkonstruáltattak, s hiábavaló munkájuk már rég eltüntette a még élő rejtély (3) régi formáját, mely rejtély követi részeg emberhez méltó akcióit: az *álarc* jelentéssel rakott arcátlansága helyét elfoglalta a nyugodt szkepticizmus. A beomlott üresség következik a vad részegség ama megtestesülésére, amely beteljesíti az ember tragikus rendeltetését. A gyermekies megjelenítések minden éjjeli alakból azon megoldatlan rejtély ijesztő tükrét formálták, mely rejtély a halandó lény önmaga színe előtt: a bölcsesség azonban eltávolít az éjszaka illuzórikus játékaitól – hogy helyükbe állítsa a világos arcú nappal konvencióit. Boldog csupán az, aki – a teljes napsugárzás alatt – újra megtalálja a teljes sötétség amaz intim pontját, melyből újra nagy vihar támad. Boldog az, akit az üres és kielégült arcok által benne kiváltott undor arra a döntésre készítet, hogy magamagát *álarccal* borítsa: elsőként találja elő újra mindenki viharos részegségét, aki *halálra* táncolja magát az idő zuhataga fölött. Észreveszi majd, hogy a *válaszok* nem voltak egyebek, mint kutyáknak hajított, lerágott csontok, mely csontok nem egyebek, mint azok a formulák, melyek arra valók, hogy fönntartsák a munka békés rabszolgaságát. Ekkor újjá fog születni öröme, gyermekora éjszakai rettegéseiből, ugyanis az éjszaka iránti szüksége, mely éjszakába bele fog omlani, nem fogja kevésbé mélyen megrendíteni, mint valamely meztelenség iránti vágy.

Jegyzetek:

Az *Álarc* című írásnak két kézírata maradt fenn: (I): 109. dosszié 1-től 9-ig számozva és (II): hat levél 101-től 106-ig (1)-től 6-ig számozva.

Mi ez utóbbi szöveget adjuk. A szerző benyújtotta a Minotaure című folyóiratnak, amely visszaküldte azt, arra kérve Bataille-t, hogy másfél oldalt töröljön belőle a folyóiratszám összeállítására követelte terjedelmi korlátok miatt.

- ¹ A margón: nem csupán az emberrel szemben ellenséges *kháosz*, hanem ember-*kháosz*.
- ² A margón: eltörlése a normáknak és a szabályoknak, ez nem egyéb, mint az emberi kommunikáció megszakítása.
- ³ *Élő rejtély*, melyet a gyors vízfolyás elevenít meg: az *arcátlanság*.

Bíró Dániel fordítása

A zsidó hagyomány szerint a zsidó embernek tilos *álarcot* öltenie. Ez Oberlander Baruch 2011. áprilisi szóbeli közlése szerint a *hesztér panim* talmudi fogalmán alapszik. Ez az *arc* (az *istenarc*) elrejtését jelenti, az embernek azt nem szabad, ami az istenségre jellemző. A tilalom alóli egyetlen kivétel a „zsidó farsang”, a *púrim*, melynek alapító irata az őt Tekercs közé tartozó Eszter könyve, a Tekercs. Szintén Oberlandertől tudom, hogy ez egyetlen olyan könyve a Biblia Hebraicának, amelyben nem szerepel az istennév.



Elhangzott: Ekszpanzió XXIII., Hamvas–Kassák-szimpózium, Bp., Magyar Írószövetség, 2011 április